

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 346.1: 340.11

О.М. Борщевська, здобувач

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
кафедра адміністративного та господарського права
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ФУНКЦІЇ ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ

У статті на підставі загальнотеоретичних визначень виводиться поняття функцій господарсько-процесуальних строків. Обґрунтовується їх право на існування як самостійного інституту процесуального права з огляду на часову компоненту їхнього функціонування. Робиться висновок про те, що вдосконалення функціонального навантаження строків у господарському процесі буде й надалі оптимізувати господарське судочинство. У статті розроблена ідея класифікації функцій господарсько-процесуальних строків.

Ключові слова: господарський процес, функції господарсько-процесуальних строків, індивідуалізація провадження.

Постановка проблеми. Функції є предметом постійного наукового пошуку, оскільки саме через їх характеристику відкривається можливість глибинного з'ясування змісту та природи відповідної правової інституції, саме на основі комплексної оцінки всієї системи функцій розкривається її режим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням функцій у господарському процесуальному праві займалися О.А. Беяневич, С.В. Глушенко, М.В. Джафарова, Л.М. Ніколенко, Д.М. Притика, В.Д. Чернадчук та деякі інші вчені, проте досліджень функцій строків у господарському судочинстві раніше не здійснювалося, що обумовлює актуальність теми дослідження.

Метою даної статті є визначення поняття функцій господарсько-процесуальних строків та їх видів.

Виклад основного матеріалу. Функція – це вид, напрям діяльності, спосіб впливу. Функція (від лат. *functio* – виконання, здійснення) – це діяльність, обов'язок, робота, зовнішній прояв якостей певного об'єкта в даній системі відносин, це роль, яку виконують відповідна інституція чи процес стосовно цілого [1, с. 1574]. Поняття «функція» повинно охоплювати одночасно як призначення інституту, так і його вплив на суспільні відносини. Власне, функція – це реалізація соціального призначення певного правового інституту. Функція виражає найбільш істотні, головні риси процесуальних строків і спрямована на здійснення корінних задач, що стоять перед цим інститутом на даному етапі його розвитку.

Так, Л.М. Ніколенко визначає процесуальну функцію як сукупність процесуальних дій учасника господарського процесу, направлених на досягнення цілей і завдань господарського судочинства і врегульованих нормами господарського процесуального права [2, с. 133]. Проте, у даному визначенні процесуальної функції Л.М. Ніколенко не відводить місця суду, який не є учасником господарського процесу. Тому слід звернути увагу на те, що в процесуально-правовому контексті, вчені розійшлися в думках, відносно можливого розмежування векторів напрямку дії процесуальної функції, а саме функцій суду, судочинства, правосуддя, процесу і процесуального права.

В.Ф. Погорілко вважає, що основними функціями судової влади в Україні є здійснення правосуддя, цілком справедливо доводячи цю тезу через посилання на Конституцію України, де є назва відповідного розділу «Правосуддя» [3, с. 577]. О.Ф. Козлов зазначає, що функція правосуддя включає тільки функції розгляду справи по суті, перевірку законності рішень, які не набрали законної сили, перевірки законності рішень, які набрали законної сили, і виконання судових рішень. Тим самим функції судів визначаються тільки як напрями і види діяльності судів у межах і порядку, передбачених Конституцією

України, законами та іншими нормативно-правовими актами України [4, с.58-63], що може включати в себе поміж іншим й контрольні, організаційно-розв'язувальні, стимулюючі, профілактичні, пізнавально-посвідчувальні функції, соціальні, інформаційні і т.д., які виділяються такими вченими як В.В. Городовенко, В.Ф. Ковін [5, с.75-76; 6, с. 25-27].

Погоджуючись в цілому з позицією О.Ф. Козлова щодо виділення процесуальної функції правосуддя, треба зазначити, що вона є вирішальною з точки зору самої мети існування суду – права на справедливий суд, що й підкреслюється у Законі України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 р.

І.М. Зайцев визначає розгляд справи, перегляд і виконання судових рішень як функції судочинства, обґрунтовуючи це тим, що через ці функції реалізується лише одна функція правосуддя – правоохоронна. В цьому аспекті він виділяє ще контрольні функції, які не властиві судочинству, але властиві суду, який здійснює в процесі судову владу [7, с.104].

Однією з цілей справедливого судочинства, на погляд автора, є законне, правомірне вирішення справи у строки, передбачені процесуальним законодавством. З цією метою, в межах функції правосуддя, можна виділити такий напрям діяльності, як зовнішній прояв якостей суду та учасників господарського процесу в даній системі відносин, який би коригував їх діяльність в ході здійснення правосуддя. Тому слід визнати, що функції строків господарського процесу доречно розглядати як один з важелів, які будуть забезпечувати право на справедливий суд.

П.М. Рабинович, досліджуючи та аналізуючи функції часу, виявив особливі функції, які покликані виконувати правові норми та інші юридичні засоби, найближчим об'єктом впливу яких є саме темпоральні (часові) сторони суспільних відносин. Ці функції, на його думку, поділяються на загальносоціальні і спеціально-юридичні [8, с.20]. За цією класифікацією до першої групи належить, наприклад, підтримка часової упорядкованості суспільного життя, забезпечення темпоральної визначеності в соціальному спілкуванні різних суб'єктів, інтенсифікація їх життєдіяльності з метою економії часу. До другої групи належить організація реальних темпоральних можливостей для здійснення суб'єктивних прав і виконання юридичних обов'язків, захисту чи поновлення порушених прав, усунення наслідків правопорушень.

Календарний час, на думку Г.І. Петрова, використовується у суспільстві в п'яти основних взаємопов'язаних формах: датування, тривалості, повторюваності, одночасності та послідовності [9, с.46]. Але ж Г.І. Петров підходив до цієї проблематики з позицій матеріального права. Враховуючи таку правову позицію щодо часу, доречно визначити її через функції процесуального права. Перш за все, ці форми слід поставити в логічний ланцюжок взаємопов'язаних форм, які б відображали сутність господарського судочинства. Це можна зробити наступним чином: тривалість, послідовність, повторюваність, одночасність та датування. Саме вказані критерії формування напрямку господарського судового процесу дають підстави виявити основні напрямки дії строків у господарському судочинстві.

Слід зазначити, що критерій тривалості повинен враховуватися з моменту одержання позовної заяви/скарги канцелярією господарського суду з метою недопущення затримок при підготовці справи до слухання, а також при її розгляді і до її логічного завершення на будь-якій стадії судочинства шляхом винесення відповідного процесуального документа.

Послідовність в часі також виступає вагомим критерієм щодо визначення строків судочинства. Це пояснюється тим, що будь-який процес в динаміці повинен бути логічним, суд та учасники процесу повинні суворо дотримуватися процедури розгляду справи, не обтяжувати судові засідання деталями, які не мають значення для справи, а також вибудовувати процес судочинства за заздалегідь складеним планом дій, які можуть бути застосовані в судовому процесі з метою мінімізації повторів у ході розгляду, що забезпечить оперативність та не дозволить затягувати процес зайвими діями.

Повторюваність є одним з важливих критеріїв напрямку дій при використанні строків у судовому процесі з огляду на те, що кожний розгляд господарської справи, але підпорядковується вимогам законодавства, де простежується повторюваність всіх необхідних стадій господарського судочинства.

Критерій одночасності в судочинстві має велику вагу при врахуванні процесуальних строків, оскільки одночасні дії господарського суду та учасників процесу в судовому засіданні дозволяють оперативно та своєчасно дійти до вирішення справи по суті в найкоротші терміни. Якщо суд чи учасники судового процесу нехтують таким критерієм, не забезпечують виваженість своїх дій чи проявляють бездіяльність, не в повному обсязі сприяють сумісному досягненню істини по справі, вказаний критерій не працює, що може зруйнувати логічний ланцюжок взаємопов'язаних форм, які б відображали сутність процесу та сприяли його оперативності.

Критерій датування календарного часу в господарському судочинстві також є важливим критерієм, оскільки широко використовується насамперед з метою позначення часу розгляду господарської справи та окремих процесуальних дій, в тому числі прийняття рішення чи ухвали суду і набрання ними чинності. Датування відображає тимчасовий зв'язок явищ, подій, фактів, тривалість і послідовність у їх розвитку в процесі господарського судочинства. Датуванням досягається тимчасовий зв'язок сьогодення з минулим і майбутнім. Критерій датування важливий тим, що дозволяє визначити момент початку чи кінця стадій господарського судового процесу.

Визначивши критерії часу в господарському судовому процесі, цікаво було б дослідити генезу цих критеріїв через призму функцій господарського процесу задля визначення функцій самих процесуальних строків.

Враховуючи критерії часу, які повинні бути враховані в процесі судочинства, виходячи з основних напрямків дії господарського процесу, доречно виділити *регулятивну* функцію господарсько-процесуальних строків. Її особливості полягають перш за все в установленні позитивних правил поведінки в судовому процесі, в організації та координації процесуальних відносин. Чітко визначення процедурних питань, у тому числі окреслення законодавцем строків для здійснення певних процесуальних дій, має регуляторну функцію. Зокрема, встановлення конкретних строків сприяє однозначному розумінню кожним з учасників судового процесу строків, протягом яких буде здійснена певна послідовність процесуальних дій, та дає можливість заздалегідь планувати заходи, спрямовані на максимально ефективний захист порушених прав та інтересів.

Через поділ строків на встановлені в законодавчому порядку та визначені господарським судом, доречно регулятивну функцію процесуальних строків поділити та регулятивно-статичну та регулятивно-динамічну. Регулятивно-статична складова має вираз у впливі строків на процесуальні відносини шляхом їх закріплення у Господарському процесуальному кодексі України. Відповідні правові норми забезпечують часові параметри захисту порушених прав суб'єктів господарських правовідносин.

Регулятивно-динамічна складова знаходить вираз у впливі права на процесуальні відносини шляхом оформлення їх руху (динаміки), згідно з індивідуальними обставинами здійснення правосуддя щодо конкретної справи, а саме щодо строків, які визначаються судом, але у межах строків провадження по справі.

Призначення процесуальних строків у даному аспекті полягає в тому, що вони створюють оптимальний часовий режим для здійснення правосуддя: з одного боку, прискорюють провадження по справі, а з іншого боку – допомагають уникнути поспіху в реалізації процесуальних прав та обов'язків.

Ще одна не менш важлива функція господарсько-процесуальних строків – забезпечувальна. Встановлюючи чітко визначені строки вирішення господарських спорів, законодавство та судові органи забезпечують правильне вирішення спорів, охороняють порушені права суб'єктів господарювання. Недотримання строків розгляду справ не тільки порушує права особи на захист, а й формує в неї негативне ставлення до судової системи, неповагу до права, що стає критичним для самої країни (вона буде постійно зазнавати як фінансових

вtrat, так і погіршуватиметься її імідж). У зв'язку з цим нагальною потребою на сьогодні є вдосконалення, навіть спрощення судових процедур та їх адаптація до європейських стандартів.

Важливим вектором судового провадження є стабільність, яка у науковому сенсі з огляду процесуальних строків може визначатися через стабілізуючу функцію господарсько-процесуальних строків, як здатність судової системи діяти, не змінюючи процедурного навантаження господарського процесу, знаходити важелі для врівноваження процесуальних прав та обов'язків учасників судового процесу та підтримувати сталість у часі для судової системи взагалі та динаміку розвитку судової справи зокрема. Сутність стабільності на підставі першочергового врахування фактору часу як ознаки його безперервності функціонування можна визначити через антагонізм нестабільності, який може бути пов'язаний з тим, що попри намагання досліджуваного процесу або об'єкта повернутися або досягти рівноважного стану на визначеному інтервалі часу, він (процес або об'єкт) стикається з певними труднощами, які не дозволяють йому це зробити, що буде шкодити встановленню істини у судовому процесі, тобто буде порушувати сутність самого судового процесу. Але стабілізуючу функцію неможливо розповсюджувати тільки на діяльність господарського суду. Адже самі учасники судового процесу, приймаючи участь у судових засіданнях та виконуючи належним чином певні процесуальні дії, самим цим фактом забезпечують стабільність процесуальної діяльності господарського суду.

Принципові положення щодо своєчасності розгляду справ відображені у Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схваленій Указом Президента України від 10 травня 2006 р. № 361/2006, а також Законом України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 р. У п. 5 розділу II Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів зазначається, що вирішення справи в суді без невиправданого і необґрунтованого зволікання є запорукою ефективного захисту особою своїх прав. Судовий захист, як і діяльність суду, не може вважатися дієвим, якщо при здійсненні судочинства суд та учасники господарського процесу не будуть нехтувати виконанням певних дій у строки, які визначені законом чи оголошуються у процесі судом.

Важливою ознакою господарсько-процесуальних строків слід визнати індивідуальність, яка має вираз в індивідуальності, особливості кожної господарської справи, що призводить до необхідності вирішувати справи згідно загальних норм господарського процесуального права, враховуючи аспект індивідуального підходу, але не порушуючи принципу рівності. Аб. 10 п. 1 розділу IV Концепції встановлює, що особливості реалізації цих засад у кожному виді судочинства повинні бути зумовлені специфікою предмета судової справи і завданням суду в її вирішенні.

Не можна погодитися з тим, що у Концепції пропонується уніфікувати процедуру судового розгляду через поєднання в одному кодексі норм цивільного і господарського процесів, оскільки між ними немає суттєвих відмінностей, зумовлених специфікою судочинства. Це здається недоречним саме через можливу втрату оперативності та швидкості господарського судочинства через письмовий характер ведення такого, через більш сувору процедуру дотримання строків розгляду справи у господарському процесі, чого на даному етапі розвитку цивільного судочинства досягти неможливо через певні особливості цивільних справ.

Майже 9 років цей декларативний документ існував без будь-яких спроб законодавчого розвитку концептуальних ідей, викладених в ньому. Адже 12 лютого 2015 р. Президентом України був підписаний Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд», де поміж іншим приділено увагу процесуальним строкам. Але, на жаль, законодавець пішов не шляхом швидкості й ефективності, а шляхом процесуальної затримки, збільшивши деякі строки, наприклад, в ст. 111¹⁷ ГПК України згідно зі змінами, які внесені цим Законом заява про перегляд судового рішення господарського суду з підстав, передбачених пунктами 1 і 2 частини першої статті 111¹⁶ ГПК України, по-

дається протягом трьох місяців з дня ухвалення судового рішення, щодо якого подається заява про перегляд, або з дня ухвалення судового рішення, на яке здійснюється посилення на підтвердження підстав, передбачених пунктами 1 і 2 частини першої статті 111¹⁶ ГПК України. В колишній редакції ГПК України згідно змін, що були внесені Законом України «Про судоустрій та статус суддів» від 07 липня 2010 р., такий строк складав один місяць.

Проте, деякі зміни, внесені Законом України «Про забезпечення прав на справедливий суд», вирішили певні проблеми, що не були вирішені попередніми редакціями законів. Так, раніше на законодавчому рівні не вказувався остаточний строк на подання заяви про перегляд судових рішень господарських судів Верховним Судом України, якщо він пропущений з поважних причин. Тепер законодавець встановив, що у разі пропущення строку, встановленого частинами першою – третьою статті 111¹⁷ ГПК України, з причин, визнаних поважними, суд за клопотанням особи, яка подала заяву про перегляд судового рішення, може поновити цей строк у межах одного року з дня ухвалення судового рішення, про перегляд якого подається заява. Це положення слід було б використовувати на всіх стадіях господарського судочинства, що сприяло б правовій визначеності учасників процесу, оскільки, не маючи законодавчо визначеного граничного строку подання скарг/заяв про перегляд справи з поважних причин можна отримати правовий колапс неможливості виконання в подальшому судового рішення чи неможливості повороту судового рішення.

Враховуючи це, можна виділити таку функцію господарських процесуальних строків, як індивідуалізація провадження у випадках, які не суперечать закону, яка може бути визначена як напрям діяльності господарського суду та учасників судового процесу, виходячи з позицій індивідуального підходу до розгляду господарської справи при безперечному додержанні норм матеріального та процесуального права. Це буде забезпечувати саму ідею існування господарського суду як інструменту досягнення справедливості при вирішенні господарського спору.

Виявлення особливих функцій, що покликані виконувати господарсько-процесуальні строки, дозволяє виділити серед всіх функцій права ті, що мають безпосереднє відношення до інституту процесуальних строків. Ними є:

- регулятивна функція, за допомогою якої регулюються строки звернення до господарського суду та строки, встановлені господарським судом, і створюється оптимальний часовий режим для здійснення правосуддя;
- забезпечувальна функція, яка полягає в захисті порушених прав суб'єктів господарювання шляхом законодавчого встановлення строків захисту порушених прав;
- стабілізуюча – має вираз в тому, що господарсько-процесуальні строки «врівноважують», стабілізують правовідносини, що виникають у ході здійснення правосуддя;
- функція індивідуалізації провадження у випадках, що не суперечать закону, яка має вираз в урахуванні особливостей окремих господарських справ.

Висновки. Отже, функції господарсько-процесуальних строків доречно визначити як напрями діяльності та зовнішні прояви якостей господарського суду та учасників процесу в господарських процесуальних відносинах, які коригують їх діяльність з метою всебічного, об'єктивного та повного вирішення господарських справ.

За допомогою функцій розкривається сутність господарсько-процесуальних строків, вони впливають на якість судочинства з точки зору оптимізації часу, відведеного на розгляд господарської справи, спрямовують судовий процес на використання показників розумності у використанні часу за якісними, а не за кількісними показниками, що дає змогу господарському процесу визначити пріоритети в напрямках вдосконалення строків господарського судочинства.

Список літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. В. Бусел. – К. : Україна, 2005. – 1725 с.
2. Ніколенко Л. М. Характеристика функцій господарського процесуального права як складової частини системи права / Л. М. Ніколенко // Наше право. – 2013. – № 11. – С. 132-137.
3. Конституційне право України : підручник / за ред. В. Ф. Погорілка. – 2-е вид. – К. : Наук. думка, 2000. – 732 с.
4. Козлов А. Ф. Суд первой инстанции субъект советского гражданского процессуального права : монография / А. Ф. Козлов. – Томск : Изд-во Томск. гос. ун-та, 1983. – 165 с.
5. Городовенко В. В. Проблеми незалежності судової влади : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / В. В. Городовенко. – Х., 2006. – 196 с.
6. Ковин В. Ф. Функции советского гражданского процессуального права / В. Ф. Ковин // Практика применения гражданского процессуального права. – Свердловск, 1984. – С. 25-27.
7. Зайцев И. М. Процессуальные функции гражданского судопроизводства / И. М. Зайцев. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1990. – 137 с.
8. Рабинович П. М. Время в правовом регулировании (философско-юридические аспекты) / П. М. Рабинович // Правоведение – 1990. – № 3. – С. 19-27.
9. Петров Г. И. Фактор времени в советском праве / Г. И. Петров // Правоведение. – 1982. – № 6. – С. 46-52.

Стаття надійшла 14.12.2014 р.

Е.Н. Борщевская, соискатель

Одесский национальный университет им. И.И.Мечникова
кафедра административного и хозяйственного права
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ФУНКЦИИ ХОЗЯЙСТВЕННО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫХ СРОКОВ

Резюме

В статье на основании общетеоретических понятий выводится определение функций хозяйственно-процессуальных сроков. Обосновывается их право на существование в качестве самостоятельного института процессуального права с учетом временной компоненты их функционирования. Делается вывод о том, что усовершенствование функциональной нагрузки сроков в хозяйственном процессе будет и дальше оптимизировать хозяйственное судопроизводство. В статье разработана идея классификации функций хозяйственно-процессуальных сроков.

Ключевые слова: хозяйственный процесс, функции хозяйственно-процессуальных сроков, индивидуализация производства.

О.М. Borshchevska, Applicant

Odessa I. I. Mechnikov National University
the Department of Administrative and Commercial Law
Frantsuzsky Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine

THE FUNCTIONS OF JUDICIAL TERMS IN AN ECONOMIC PROCESS

Summary

The article is based on general theoretical definitions of concepts derived functions of economic and procedural terms. Substantiates their right to exist as an independent institution of procedural law in view of the temporal component of their functioning. The conclusion is that improvement functional load in terms of the economic process will continue to optimize economic justice. The paper developed the idea of classification functions of economic and procedural terms.

Key words: economic process, functions economically procedural terms, individualization proceedings.